

<p>עריכה:⁴ יעקב לוינגר.⁵ גרסה: י"ד/טבת/תשע"ג 22:42</p>	<p>ההטעמה הכפולה¹ של עשרת הדיברות,² בפרשת יתרו (שמות כ), על פי כתר ארם צובה וכתבי יד הקרובים לו.³</p>	<p>טעם תחתון (=טעמא קדמא - כמערבאי - כבני ארץ-ישראל), שנים עשר פסוקים בעשרת הדיברות.</p>
<p>טעם עליון (=טעמא תניינא - כמדינחאי ° - כבני בבל), עשרה פסוקים בעשרת הדיברות.⁷</p> <p>לקריאה בציבור, פרשת יתרו: הרבה אשכנזים בא"י וכולם בחו"ל. בחג השבועות: כל האשכנזים, גם בא"י. חסידים: רובם כך בכל מקום, גם ביתרו וכך כל הספרדים בציבור והתימנים (גם ב"חיד). מקור: תנ"ך מקוון מכון ממרא, ע"פ ה-'כתר' וכ"י הקרובים אליו: http://www.mechon-mamre.org/c/ct/cupper10.htm</p>	<p>ספר התורה אזכרות הקודש הומרו בכינוי חול.⁸</p> <p>סידור השורות הוא לפי תיקון סופרים מ' דידוביץ, כמובא בתיקון קוראים 'חורב', תשס"ט. רוב ספרי התורה נכתבים בימינו במתכונתו של זה. ציון הפרשיות בו, הפתוחות {פ} והסתומות {ס} תואם, בקטע הנידון, במלואו את זה שב'כתר' ובכ"י הקרובים לו. מקור הטקסט: תכנת ה-'כתר'- בר אילן.</p>	<p>לקריאה ב"חיד. בציבור: בפרשת יתרו, מקצת האשכנזים בא"י. הבדלי הניקוד באות אדומה. נקודתיים בסופי פסוקים, מספורם⁹ ופרשיות: בכחול. קטעים בהטעמה זהה בשתי המערכות: בירוק. מקור: תנ"ך מקוון מכון ממרא,¹⁰ ע"פ ה-'כתר' וכ"י הקרובים אליו: http://www.mechon-mamre.org/c/ct/c0220.htm</p>
<p>אֲנֹכִי יְדֹד אֱלֹקֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּמִית עֲבָדִים¹¹: כֹּל לֹא יִהְיֶה-לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל-פְּנֵי לֹא תַעֲשֶׂה-לְךָ פֶסֶל וְכָל-תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם מִמֶּעַל וְאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתַּחַת וְאֲשֶׁר בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ לֹא- תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תַעֲבֹדֵם כִּי אֲנֹכִי יְדֹד אֱלֹקֶיךָ קָל קִנָּא פֶלֶד עוֹן אֲבֹת עַל-בָּנִים עַל-שִׁלְשִׁים וְעַל-רִבְעִים לְשֹׁנָאִי וְעָשָׂה חֶסֶד לְאֲלֹפִים לְאַהֲבִי וּלְשִׁמְרִי מִצּוֹתַי: {ס} גִּלְיָה תִשָּׂא אֶת- שֵׁם-יְדֹד אֱלֹקֶיךָ לְשׁוֹא כִּי לֹא יִנָּקֶה יְדֹד אֶת אֲשֶׁר-יִשָּׂא אֶת-שְׁמוֹ לְשׁוֹא: {פ}</p> <p>7 זְכוֹר אֶת-יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל-מְלָאכָתְךָ וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַיהוָה אֱלֹקֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה כָל-מְלָאכָה אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתְּךָ עֲבָדְךָ וְאִמְתְּךָ וּבְהֶמְתְּךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה יְדֹד אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת- הָאָרֶץ אֶת-הַיָּם וְאֶת-כָּל-אֲשֶׁר-בָּם וַיָּנַח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עַל-כֵּן בָּרַךְ יְדֹד אֶת-יוֹם הַשַּׁבָּת וַיְקַדְּשֵׁהוּ: {ס} חֲכָד אֶת-אֲבִיךָ וְאֶת-אִמְךָ לְמַעַן יֵאָרְכוּ יָמֶיךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר-יְדֹד אֱלֹקֶיךָ נָתַן לְךָ: {ס} וְלֹא תִרְצָח: {ס} זֹלָה תִּנָּאף: {ס} חֲלָה תִגְנֹב: {ס} טֹלָה תַּעֲנֶה בְרַעְךָ עַד שֶׁקָּרַ: {ס} יֹלָה תַּחֲמֹד בֵּית רַעֲךָ: {ס} יִלָּה תַּחֲמֹד אִשְׁתְּ רַעֲךָ וְעַבְדְּךָ וְאִמְתְּךָ וְשׁוֹרְךָ וְחֹמְלְךָ וְכָל אֲשֶׁר לְרַעֲךָ: {פ}</p>	<p>אֲנֹכִי יְדֹד אֱלֹקֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּמִית עֲבָדִים לֹא יִהְיֶה-לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פְּנֵי לֹא תַעֲשֶׂה-לְךָ פֶסֶל וְכָל תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם מִמֶּעַל וְאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתַּחַת וְאֲשֶׁר בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תַעֲבֹדֵם כִּי אֲנֹכִי יְדֹד אֱלֹקֶיךָ קָל קִנָּא פֶקֶד עוֹן אֲבֹת עַל בָּנִים עַל שִׁלְשִׁים וְעַל רִבְעִים לְשֹׁנָאִי וְעָשָׂה חֶסֶד לְאֲלֹפִים לְאַהֲבִי וּלְשִׁמְרִי מִצּוֹתַי: {ס} זֹלָה תִשָּׂא אֶת- שֵׁם יְדֹד אֱלֹקֶיךָ לְשׁוֹא כִּי לֹא יִנָּקֶה יְדֹד אֶת אֲשֶׁר יִשָּׂא אֶת שְׁמוֹ לְשׁוֹא זְכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל מְלָאכָתְךָ וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַיהוָה אֱלֹקֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה כָּל מְלָאכָה אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתְּךָ עֲבָדְךָ וְאִמְתְּךָ וּבְהֶמְתְּךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה יְדֹד אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֶת הַיָּם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּם וַיָּנַח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עַל כֵּן בָּרַךְ יְדֹד אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת וַיְקַדְּשֵׁהוּ כָּבֹד אֶת אֲבִיךָ וְאֶת אִמְךָ וְאֶת אִמְךָ לְמַעַן יֵאָרְכוּ יָמֶיךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר יְדֹד אֱלֹקֶיךָ נָתַן לְךָ לֹא תִרְצָח לֹא תִנָּאף לֹא תִגְנֹב לֹא תַעֲנֶה בְרַעְךָ עַד שֶׁקָּרַ לֹא תַחֲמֹד בֵּית רַעֲךָ לֹא תַחֲמֹד אִשְׁתְּ רַעֲךָ וְעַבְדְּךָ וְאִמְתְּךָ וְשׁוֹרְךָ וְחֹמְלְךָ וְכָל אֲשֶׁר לְרַעֲךָ</p>	<p>ב-ג¹³ אֲנֹכִי יְדֹד אֱלֹקֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּמִית עֲבָדִים¹⁴ לֹא יִהְיֶה-לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל-פְּנֵי: דֹּלָה תַעֲשֶׂה-לְךָ פֶסֶל וְכָל-תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם מִמֶּעַל וְאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתַּחַת וְאֲשֶׁר בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ: הֹלָה תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תַעֲבֹדֵם כִּי אֲנֹכִי יְדֹד אֱלֹקֶיךָ קָל קִנָּא פֶלֶד עוֹן אֲבֹת עַל-בָּנִים עַל-שִׁלְשִׁים וְעַל-רִבְעִים לְשֹׁנָאִי: וֹלָה וְעָשָׂה חֶסֶד לְאֲלֹפִים לְאַהֲבִי וּלְשִׁמְרִי מִצּוֹתַי: {ס} זֹלָה תִשָּׂא אֶת- שֵׁם-יְדֹד אֱלֹקֶיךָ לְשׁוֹא כִּי לֹא יִנָּקֶה יְדֹד אֶת אֲשֶׁר-יִשָּׂא אֶת-שְׁמוֹ לְשׁוֹא: {פ}</p> <p>ח זְכוֹר אֶת-יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ: ט שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל-מְלָאכָתְךָ: י וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַיהוָה אֱלֹקֶיךָ לֹא-תַעֲשֶׂה כָל-מְלָאכָה אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתְּךָ עֲבָדְךָ וְאִמְתְּךָ וּבְהֶמְתְּךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ: יא כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה יְדֹד אֶת-הַשָּׁמַיִם וְאֶת- הָאָרֶץ אֶת-הַיָּם וְאֶת-כָּל-אֲשֶׁר-בָּם וַיָּנַח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עַל-כֵּן בָּרַךְ יְדֹד אֶת-יוֹם הַשַּׁבָּת וַיְקַדְּשֵׁהוּ: {ס} יב כָּבֹד אֶת-אֲבִיךָ וְאֶת-אִמְךָ לְמַעַן יֵאָרְכוּ יָמֶיךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר-יְדֹד אֱלֹקֶיךָ נָתַן לְךָ: {ס} יג לֹא תִרְצָח¹⁵: {ס} לֹא תִנָּאף: {ס} לד לֹא תִגְנֹב: {ס} לז לֹא- תַעֲנֶה בְרַעְךָ עַד שֶׁקָּרַ: {ס} יח לֹא- תַחֲמֹד בֵּית רַעֲךָ: {ס} יט לֹא- תַחֲמֹד אִשְׁתְּ רַעֲךָ וְעַבְדְּךָ וְאִמְתְּךָ וְשׁוֹרְךָ וְחֹמְלְךָ וְכָל אֲשֶׁר לְרַעֲךָ: {פ}</p>

¹ **טעם עליון ותחתון** מהווים שתי מסורות הטעמה שוות מעמד, המציעות שתי דרכים חלופיות לקריאת הקטע **וחלוקתו ליחידות**. שיטת 'הטעם העליון' מחלקת את הקטע **לפי דיברות**, ושיטת 'הטעם התחתון' מחלקת אותו **ליחידות-פסוקים בעלי אורך רגיל במקרא** (פרופ' י' עופר והרב א' לוין).

² **שתי שיטות ההטעמה** (תחתון ועליון) המובאות כאן, **שונות** מאלו שברוב הדפוסים הנפוצים (גם במקפדים שבהם, כגון: 'מקראות גדולות', דפוס וארשא תר"ך וצילומיו, חומשי הייזנהיים-רעדעלהיים, תנ"ך קורן, תיקון קוראים 'סימנים' ועוד), **בעיקר בהטעמת הדיבר הראשון!** בימינו **ראוי לקרוא בתורה בהטעמה המובאת כאן**, כי נראה לסמוך- בעקבות רמב"ם- על ה'כתר' לכל פרטיו (ועל כתבי היד הטברניים הקרובים לו, בקטעים החסרים ממנו). אבל, **פוסקים** חשובים אחדים (כגון ר' ישראל מאיר הכהן, **משנה ברורה**, ביאור הלכה, סי' תצד, ומקורו בשו"ע הרב ע"פ שערי תפילה לרז"ה= ר' זלמן הענא [ר"ד יצחקי]) - שלא היו בידיהם כתבי היד הדווקניים הנמצאים עמנו בזמננו ולא ידעו עליהם- **מצדדים בהטעמות שלא על פי לוחנו כאן**, ושיטתם נוגדת את הספרים הטברניים ואת מניית הפסוקים לפי המסורה. ראה להלן **בהערות 11 ו-14**.

³ **מקורותינו העיקריים** לקביעותינו בלוח דלעיל הם ממחברי דורנו (לפי א-ב), המביאים בחיבוריהם את דעות הקדמונים בנידון:

- **ברויאר**, הרב מרדכי, **כתר ארם צובה והנוסח המקובל של המקרא**, ירושלים תשל"ז, עמ' 56-67.
- **ברויאר**, הרב מרדכי, **'חלוקת עשרת הדיברות לפסוקים ולדיברות'**, עשרת הדיברות בראי הדורות (בעריכת ב"צ סגל), ירושלים תשמ"ו, עמ' 223-254 (וראה שם דיון מפורט על שלוש דרכים למניין עשרת הדיברות, המשתקפות בטעם העליון, בטעם התחתון ובחלוקת הפרשיות).
- **יצחקי**, הרב דוד, מהדורתו של **לוח אֶלֶשׁ**, מר' יעקב עמדין, אוצרנו תשס"א, עם מאמרי המהדיר 'קצירת האומ"ר'.
 - **שם**, מאמר ו' (מאמר רוו"ה, עם הערות המהדיר 'מנחת האומ"ר'), עמ' תקכ"ד,
 - **ושם**, מאמר ז' (סיכום), עמ' תקלז.

■ **לויפר**, הרב יעקב, **'טעם עליון וטעם תחתון'**, מאמר בשלושה פרקים בעיתון 'המודיע', במסוף התורני:

- פרק א' - גיליון ערב שבועות, ה' בסיון תשס"ז, <http://www.saad.org.il/elihiu/eliontahton1.doc>
- פרק ב' - גיליון יום שישי, כ"ב בסיון תשס"ז, <http://www.saad.org.il/elihiu/eliontahton2.doc>
- פרק ג' - גיליון יום שישי, כ"ט בסיון תשס"ז, <http://www.saad.org.il/elihiu/eliontahton3.doc>

■ **עופר**, פרופ' יוסף, **77 שבועי**, אוניברסיטת בר אילן, מס' 238, פרשת במדבר וחג השבועות תשנ"ח, **'הטעם העליון והטעם התחתון בעשרת הדיברות'**, <http://www.biu.ac.il/JH/Parasha/shavuot/ofe.html>

■ **פנקובר**, פרופ' יצחק, **TEXTUS 9 (1981) Penkower, Jordan S., Maimonides and the Aleppo Codex**

■ **תיקון קוראים 'חורב'**, בשיטת הרב מרדכי ברויאר, בעריכת הרב ישראל אליצור, ירושלים תשס"ט, טעם תחתון במקומו בפרשת יתרו וטעם עליון בעמ' שמט.

⁴ אין בלוחנו כאן חידושים מהותיים לעומת מה שמובא בתנ"כ **ברויאר ודותן ומכון ממרא** במהדורותיהם (מהדירי **כתר בר אילן** טרם פרסמו טעם עליון ותחתון מופרדים, לא בתקליטור ולא בנדפס). אבל, יש כאן הוספות קטנות לאלה: השוואה **חזותית-מוחשית** של שתי מערכות הטעמים של המסרנים והצגת **המערכת השלישית** הנפוצה והבעייתית בהערות, ודעת הפוסקים לעומת המסרנים הטברניים וכן מספור מחודש של הפסוקים בשתי המערכות.

⁵ נערך בעזרת עמיתים שאני מודה להם מקרב לב על עצותיהם (לפי א"ב): הרב דוד **יצחקי**, הרב אליהו **לוין**, בניי: ר' אביגדור ור' יאיר **לוינגר**, הרב **יעקב לויפר**, פרופ' יוסי **עופר**, פרופ' **יצחק פנקובר**, סהס"ם ר' אליהו **שנון**.

⁶ **'הטעם עליון' מיוחס לבני בבב**. אולם, בשלב שבו ה'כתר' ושאר כתבי היד הביאוהו כ'**טעמא תניינא**- והם לא ציינוהו כמסורת בבלי, אלא כינו את המסורת הזאת **כמסורת 'שנייה'**. מסורת זו הפכה אפוא להיות גם היא '**טברנית**' (עופר; פנקובר, שם, עמ' 115-117).

⁷ מספור הפסוקים ב'טעם עליון' (באותיות רש"י) הוא **תוספת משלנו**, כעזר למניית עשרת הדיברות בעשרה פסוקים, פסוק לדיבר.

⁸ **האזכרות** הומרו ב- **ידוד**, **קל**, **אלקיד**, תוך צביעת האות המומרת בגון דהוי.

⁹ כידוע, מספור הפרקים והפסוקים אינו חלק מהמסורה, אלא **מעשה ידי נכרים** והמדפיסים בעקבותם. בניגוד לציון המספור, **מספרי סך כל הפסוקים** הם חלק חשוב מהמסורה.

¹⁰ ביצענו עריכה קלה במקור של מכון ממרא, כגון הוספנו בכל מקום טעמי תלישא-גדולה וסגול **כפולים** על פי תיקון קוראים 'חורב', כדי לציין את ההברה המוטעמת (הצעת יצחקי). פשטא כפול כבר צוין במקור.

¹¹ בדפוסים הנפוצים וב-**משנה ברורה**, שם, הטעמת **הדיבר הראשון** ב'טעם עליון' היא: **אֶנְכִּי יְדֹדְךָ אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּיַת עֶבְרִיִּים** והמשך שייך **לאותו הפסוק**, **עַד סוֹף הַדִּיבֵר הַשֵּׁנִי**. זו מהווה בעצם מערכת

הטעמה שלישית לעשרת הדיברות, לפיה מנו רק תשעה פסוקים בהם, בניגוד למניית **המפורשת** של המסורה, הסופרת עשרה פסוקים לפי 'הטעם עליון'. מערכת זו הייתה זרה גם ל"אור תורה" ול"מנחת ש"י", בעלי הסמכות הבולטת והמוכרת בהטעמת המקרא וכתביה (יצחקי). ראה במקורות לעיל (כגון ברויאר, לויפר) את השתלשלות מערכת הטעמים השלישית ואת הסיבות להתהוותה. דוק בהטעמת התיבה **עֶבְרִיִּים** והשיטה מכונה בגינה: מערכת

ה'רביעי' (=רביע').

¹² הפסק הפרשה כאן, באמצע הדיבר העשירי, חריג הוא וחסר ברוב כתבי היד האשכנזיים מימי הביניים (פנקובר, שם, עמ' 50-74). רמב"ם מעיד במפורש על הימצאותו כאן ב'כתר', אבל העדרו אינו פוסל ספר (עופר).

¹³ מבצעי מספור המקרא הנכרים (ראה לעיל הערה 9) **טעו וחילקו את הפסוק ב-ג לפי 'הטעם תחתון'**, **לשני פסוקים**. **המספור הכפול ב-ג** אצלנו כאן, בא לתקן את **טעותם**. לכן, מספורנו בהמשך כל הפרק שוב **תואם את זה של רוב החומשים המצויים**. תנ"כ ברויאר וכתר-בר אילן מתקנים את טעות המדפיסים בדרך שונה.

¹⁴ בדפוסים הנפוצים וב-**משנה ברורה** הטעמת **הדיבר הראשון** ב'טעם תחתון' היא כהטעמתו של דיבר זה ב'טעם עליון' בלוחנו כאן, היינו בסילוק (= סוף פסוק) מתחת לתיבת **עֶבְרִיִּים**. בעקבות זאת יש בשיטה זו שלושה עשר פסוקים

בדיברות ב'טעם תחתון', בניגוד לספירת הפסוקים לפי המסורה, המונה כאן רק שנים עשר פסוקים. ראה במקורות דלעיל את השתלשלותה של השיטה הזאת.

¹⁵ **תרצח** נוקדה בצד"י קמוצה בכתבי יד **הטברניים** המשובחים, אבל בדפוסים הנפוצים ובפסיקת **משנה ברורה** (ביאור הלכה, סי' תצד)- **תרצח** מנוקדת בצד"י פתוחה (עופר).